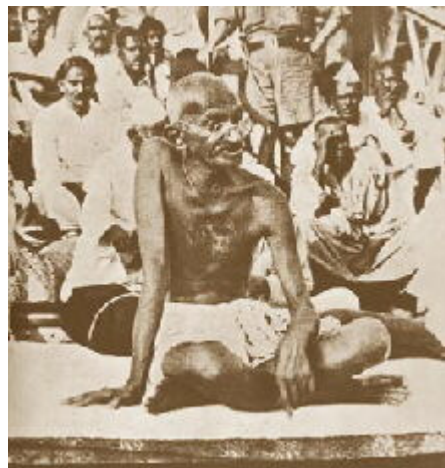

HEILIG GEWELD

HEILIG GEWELD

Cursus: Godsbeelden in grote tradities
Docent: Dhr. F. Bakker
Paper: God en geweld: Heilig geweld
Studenten: Jack de Groot en Gerrie de Leeuw
Blok: 1
Studiejaar: 2006/2007

Inhoudsopgave	Blz.
Inleiding	3
1 Religieus geweld in Indiase religies	4
1.1 Hindoeïsme	4
1.2 Boeddhisme	5
1.3 Conclusie Indiase religies	6
2 Religieus geweld in de Monotheïstische godsdiensten	7
2.1 TeNaCH	7
2.2 Het Nieuwe Testament	8
2.3 De Koran	9
2.4 Conclusie monotheïstische godsdiensten	10
Conclusie	11
Bronvermelding	12

Inleiding

‘God en geweld’ vormt een hot issue binnen de theologie van verschillende religies. Vooral omdat God en geweld onlosmakelijk met elkaar verbonden lijken te zijn, want dat roept weer vragen op, omdat de meeste religies juist ook een God van liefde leren. Hoe valt dat te rijmen met elkaar? Velen proberen daar een antwoord op te geven; In een krant van oktober 2006 stond dit citaat van dr. S. Janse, die een boek heeft geschreven over God en geweld: “Waar kunnen we geweld beter neerleggen dan waar het veilig is: bij God.” Blijkbaar is er een vorm van gerechtvaardigd geweld, heilig geweld, zoals wij het genoemd hebben. Dat is geweld van God uit of op bevel van God, maar daar wordt door mensen ook flink aan geknutseld, zodat het heilige er niet altijd meer in te herkennen is. En zo gebeurt er onder het mom van ‘heilig’ veel wat niet door de beugel kan.

In dit paper wordt de visie op geweld van verschillende religies kort belicht, namelijk van de Indiase religies, Hindoeïsme en Boeddhisme en van de monotheïstische religies, Jodendom, Christendom en Islam. Wat is de visie op geweld en welke vormen van geweld treft men aan?

1 Religieus geweld in Indiase religies

Onder Indiase religies vallen onder andere Hindoeïsme en Boeddhisme. Van deze twee religies zal hier de visie op geweld en de manier waarop geweld aanwezig is in desbetreffende religie worden besproken. Beide religies kennen de termen 'himsa', schaden en 'ahimsa', niet schaden voor geweld en geweldloosheid.

Beide religies leren vooral geweldloosheid, maar toch is de religie niet helemaal zonder geweld. Om een voorbeeld te geven: de god Yama is voor zowel hindoes als boeddhisten de Heer van de dood, een gewelddadige god dus.

1.1 Hindoeïsme

Als men het over geweld binnen het Hindoeïsme heeft, komt men al gauw bij de geschiedenis van de tempel van Ayodhya. Ayodhya wordt gezien als de plaats waar prins Rama geboren werd. Prins Rama is de hoofdfiguur van het grote Ramayana-epos. Hij wordt gezien als voorbeeld van dharma, de juiste manier van gedrag en leven, door hindoes. Hij neemt dus een belangrijke plaats in, ook binnen de verering in het Hindoeïsme. Op de plaats waar men denkt dat Rama geboren werd, werd door hindoes een tempel gebouwd. Deze werd tijdens overheersing door moslims verwoest en op de plaats daarvan werd in 1528 een moskee gebouwd. Op 6 december 1992 kwam er een wraakactie daarop. Meer dan 300000 mensen waren er die dag in Ayodhya, waarvan de meeste hindoes waren. In vijf uur tijd werd de moskee met de grond gelijk gemaakt. Hierdoor ontstonden door heel India conflicten tussen moslims en hindoes die behoorlijk uit de hand liepen. Zeker 1700 mensen zijn tijdens die conflicten gedood.

Elk leven wordt door het Hindoeïsme als zeer waardevol beschouwd. Dit is, omdat de 'atman', die in elk levende wezen aanwezig is als een soort ziel of levensadem, als goddelijk wordt beschouwd. Daarom is het kwetsen ('himsa') van welk levende wezen dan ook in principe ongeoorloofd. Met kwetsen kom je toch al snel op het terrein van geweld. Dus in principe is het Hindoeïsme een geweldloze religie. Sommige punten wisselen ook wel in de loop van de geschiedenis. Zo was het oorspronkelijk de gewoonte om dieren te offeren in de tijd van de Veda's, oude hindoe geschriften. Dit kwam voort uit het idee dat de dood een noodzakelijke voorwaarde is voor leven. Later werd het de gewoonte dat vooral dingen als bloemen en vruchten geofferd werden en dat elke hindoe vegetariër was.

Helemaal zwart-wit ligt geweldloosheid als principe van Hindoeïsme niet. Geweld als bestrijding van het kwaad, is wel toegestaan. Zo komt er in vele godenverhalen (grof) geweld voor, bijvoorbeeld in de grote eposen als de Mahabharata en de Ramayana. Ook je dharma, wat je moet doen, je plicht, is bepalend. Dit komt heel sterk naar voren in de Bhagavad Gita. In dit verhaal staat de strijder Arjuna in de linie tegenover zijn eigen familieleden. Krishna, de avatar van de god Vishnu, is zijn wagenmenner. Hij zegt tegen Arjuna dat hij moet strijden, om zijn dharma als krijger te vervullen. Dus ook al staat hij tegenover zijn eigen familieleden, toch moet hij doen wat er als krijger van hem verwacht wordt, namelijk hen doden. Dharma staat dus boven geweldloosheid.

De godin Kali is helemaal een toonbeeld van geweld binnen het Hindoeïsme. Zij is op het demonische af. Alleen al haar uiterlijk is gewelddadig. Ze heeft een zwarte huid en vier armen, waarvan er twee een verminkt hoofd dragen en twee een dolk en zwaard vasthouden. Ze draagt een halsketting van schedels en er loopt bloed uit haar mond. Zij zal op het eind de wereld vernietigen.

1.2 Boeddhisme

Een erg bekend voorbeeld op het gebied van geweld en geweldloosheid binnen het Boeddhisme is koning Ashoka uit de Maurya-dynastie, die van 268-239 voor Christus regeerde over een groot deel van Voor-Indië. Hij was een gewelddadig heerser en richtte bloedbaden aan op zijn veroveringstochten. Later kreeg hij daarvan berouw en keerde zich af van oorlogsvoering en keerde zich tot het Boeddhisme. Hij speelde een belangrijke rol voor het Boeddhisme, omdat hij de religie wijd verbreidde. Hij maakte het Boeddhisme toegankelijk voor leken en voerde zijn geweldloosheid door in vele aspecten van zijn beleid. Zo hervormde hij het strafrecht, de doodstraf werd bijvoorbeeld afgeschaft en in het paleis werd alleen nog vegetarisch gegeten, zodat geen dieren gedood hoefden te worden.

Het Boeddhisme wordt vaak gezien als een religie zonder geweld. De Boeddha zelf leerde ook geweldloosheid, zowel in zijn handelen als in zijn spreken. De volgende woorden vormen een bekend citaat van Boeddha uit de Dhammapada:

“Hij schold me, hij sloeg me,
Hij overwon me, hij beroofde me.’
Zij die zulke gedachten koesteren,
Hun haat wordt niet gestild.
‘Hij schold me, hij sloeg me,
Hij overwon me, hij beroofde me.’
Zij die zulke gedachten niet koesteren,
Hun haat wordt volkomen gestild.
Waarlijk: haat door haat
Komt nooit tot stilstand;
Maar door niet-haat komt haat tot stilstand;
Dat is een oude wet.”¹

Ergens anders stonden deze laatste zinnen iets anders verwoord:

“Haat eindigt niet door haat.
Haat eindigt door liefde.
Dit is een eeuwige wet.”²

In de boeddhistische literatuur is geen rechtvaardiging voor geweld te vinden.

Neiging tot geweld komt door onwetendheid rond onze ware aard. Alle bestaansvormen zijn ‘anatta’, niet zelf. Door werkelijk inzicht, verdwijnt verlangen en gehechtheid aan aardse dingen, en daardoor ook geweld. Want geweld gebruikt men om te verkrijgen wat men verlangt of waaraan men gehecht is.

Geweld ter zelfverdediging, of om groter lijden of geweld te voorkomen is soms toegestaan. Maar dit verschilt per situatie en wordt zeker niet aangeprezen. De reden om geweld te gebruiken, mag nooit haat zijn. Als men een agressor met geweld stopt, omdat deze groter schade dreigt aan te richten, moet dat geschieden vanuit gelijkmoedigheid. Zelfs zelfmoord kan in bepaalde situaties hierin passen, mits het gebeurt vanuit een volkomen onthechte houding. De intentie is bepalend voor het wel of niet toegestaan zijn van geweld.

De keren in de boeddhistische geschiedenis, dat er wel onnodig geweld is gebruikt, werd de menselijke lust boven de Leer (van Boeddha) en de vrede gesteld. Zelfs als er gekozen moet worden tussen de Leer en vrede, wordt vrede vooropgesteld. Gevolg hiervan is, dat men in tijden van weerstand tegen het Boeddhisme, het Boeddhisme vrij makkelijk ziet verdwijnen.

¹ <http://users.pandora.be/arseen.de.kesel/boeddhis.htm>

² <http://nl.wikipedia.org/wiki/Boeddhisme>

In het Boeddhisme wordt wel zending bedreven, maar ook deze is geweldloos. Eén van hun grondregels is namelijk “dat men tegemoet moet komen aan de interessen van de individuen en dat men zich moet aanpassen bij hun wensen, mits zij hierdoor tot het heil gevoerd zouden kunnen worden.”³ Daardoor hebben boeddhistische zendelingen nergens het inheemse volksgeloof bestreden, maar ze hebben die geduld en gezien als een voorbereidende trap tot de heilswaarheid.

Opvallend voor zo’n vredelievende en haast geweldloze religie als het Boeddhisme, is dat zij wel het idee van hel kent. In sommige geschriften wagen sommige fanatieke boeddhisten wel, medegelovigen met wie zij het niet eens zijn, voor een tijd naar een hel te wensen. De boeddhistische kosmos is onderverdeeld in hellen, werelden en hemels. Waar men zich bevindt, of in de toekomst zal bevinden is karmagebonden. Je karma uit vorige levens bepaalt je huidige leven en je karma van je huidige leven, bepaalt je toekomstige leven.

1.3 Conclusie Indiase religies

Hoewel beide religies geweldloosheid ‘ahimsa’ op een prominente plaats hebben staan, zijn beide toch niet geheel vrij van geweld. Met name onder de goden van het Hindoeïsme treft men redelijk veel geweld aan, wat blijkbaar ook weer te rechtvaardigen is onder het mom van bestrijding van het kwaad, of dharma. Binnen het Boeddhisme is relatief weinig geweld.

³ Helmuth von Glasenapp, Boeddhisme, ’s Gravenhage 1971, blz. 77

2 Religieus geweld in de monotheïstische godsdiensten

Het thema religieus geweld, of heilige oorlog staat in het laatste decennium hoog op de internationale agenda. In allerlei vormen worden we geconfronteerd met religieus geweld vanuit de monotheïstische godsdiensten. Als voorbeelden kan ik noemen:

- Het conflict tussen Israël en de Palestijnen.
- De oorlog van Amerika en haar bondgenoten tegen het Islamitisch terrorisme (Afghanistan, Irak, Al Qaida) naar aanleiding van de aanval op 11 september 2001.
- De voortdurende kwestie tussen Katholieken en Protestanten in Noord-Ierland.
- Godsdienstrellen in Indonesië tussen Moslims en Christenen.
- Geweld tussen Soennieten en Sjiïten in Irak.
- Dichter bij huis het in brand steken van moskeeën en kerken na de moord op Theo van Gogh.

Op deze manier kan ik nog wel even doorgaan. Ik heb de bekendste conflicten maar even opgesomd. De vraag rijst natuurlijk hoe dit kan. Waar halen religiefanaten de euvele moed vandaan om zo tekeer te gaan tegen mede- en andersgelovigen? Zit in de heilige Schriften en de tradities van deze godsdiensten misschien een aanwijzing hiertoe? Dat wil ik op de komende pagina's beschrijven. Dit wil ik doen door behandeling van teksten uit de TeNaCH, Nieuwe Testament, en de Koran.

2.1 TeNaCH

De TeNaCH, het heilige boek van de Joden. Het beschrijft deels de geschiedenis van het volk Israël voor de wegvoering van de stam Juda naar Babel.

Er wordt in deze verzameling boeken regelmatig van oorlogen gesproken. De bekendste zijn misschien wel de oorlogen van Israël tegen de volken in Kanaän, om het land te veroveren, en de oorlog van Israël tegen de Filistijnen.

Er wordt duidelijk gezegd dat deze oorlogen in opdracht van de Here gevoerd worden, om het land te zuiveren van afgoden en afgodendienaars, want de Here eist volledige overgave van de Israëlieten aan Hem.

Overall zie je terug dat in naam van God de heidenen verdreven zijn: 2 Sam. 7:23.

Andere teksten zijn:⁴

Joz. 23:5 → En de Heere, uw God, Zelf zal hen uitstoten voor ulieder aangezicht, en Hij zal hen van voor ulieder aangezicht verdrijven; en gij zult hun land erfelijk bezitten, gelijk als de Heere, uw God, tot u gesproken heeft.

2 Kon. 16:3b → ja, hij deed ook zijn zoon door het vuur gaan, naar de gruwelen der heidenen, die de Heere voor de kinderen Israëls verdreven had.

2 Kron. 20:7 → Hebt gij niet, onze God, de inwoners dezes lands van voor het aangezicht van Uw volk Israël verdreven, en dat aan het zaad van Abraham, Uw liefhebber, tot in eeuwigheid gegeven?

Ps. 80:9 → Gij hebt een wijnstok uit Egypte overgebracht, hebt de heidenen verdreven, en hebt denzelven geplant;

Deze teksten refereren aan het werk dat God voor Israël gedaan heeft. In het boek Jozua lezen we duidelijk dat Israël daarvoor zelf strijd heeft moeten voeren tegen de volken. Hierin blijkt dat dit oorlogen waren, die door God opgedragen waren.

⁴ Teksten zijn uit de Statenvertaling.

Een tekst die ik niet onvermeld wil laten is Numeri 21:14 waarin gesproken wordt over het 'boek van de oorlogen des Heeren. Blijkbaar was er een boek geschreven over de strijd die de Heere had geleverd voor Zijn volk.

In tijden na de ballingschap hebben fanatieke Joden bij gevechten om hun land/godsdienst waarschijnlijk wel teruggегrepen naar deze teksten.

In de tijd van de Makkabeeën moest het land gezuiverd worden van de valse godsdienst. Joden wilden godsdienstvrijheid. In de tijd van Jezus werd door de Zeloten een soortgelijke redenering gebruikt. De Romeinen moesten verdwijnen, en Israël moest een eigen land met een koning uit het huis van David worden.

Is het nu veel anders? De ultraorthodoxe Joden in Israël weigeren land terug te geven aan de Palestijnen want, zeggen zij, dit land is ons door de Heere beloofd, en wij hebben recht op dit land. Ze wijzen hiermee terug op Gods belofte aan Abraham en zijn nageslacht.

Hier komt nog bij, dat de Messias pas kan komen op aarde, wanneer de Joden de geboden en verboden van de Heere naleven in het land dat Hij aan hun voorvaderen geschonken heeft.

2.2 Het Nieuwe Testament

Een woord wat in het Nieuwe Testament veel naar voren komt met betrekking tot heilig geweld, is het woord strijd.

Op de brief van Jakobus na, komt dit woord verder alleen voor in de brieven van de Apostel Paulus. Veelal komt het woord voor in de vorm van een soort van tegenstand tegen de verkondiging van de boodschap van het Evangelie.

Deze tegenstand kan op verschillende manieren tot uiting komen, maar uit de teksten van Paulus lijken deze woorden veelal geestelijk opgevat te moeten worden.

Nergens in het Nieuwe Testament wordt verwezen naar een ideaal dat een bepaald land veroverd moet worden om daar een christelijke natie te stichten, zoals het beloofde land uit het Oude Testament.

Nu duikt de vraag op waarom de kruistochten zo letterlijk de bevrijding van een bepaald land waren.

Een korte duik in de geschiedenis:

In 732 toen de Moren verslagen werden door Karel Martel bij Poitiers was Europa bezig zich te ontdoen van de Islamitische overheersers. Dezen hadden het hele Midden-Oosten veroverd, en Noord-Afrika, en geheel Spanje.

In het Midden Oosten lag ook Palestina. Het land waar Jezus geleefd had, en jaarlijks gingen vele christenen daar naar toe op pelgrimstocht. Door de Islamitische overheersing werd die pelgrimstocht nagenoeg onmogelijk.

In 1095 riep Paus Urbanus II op om het Heilige Land terug te winnen. Hij gebruikte hierbij de woorden: 'Indien gij uw ziel liefhebt, trekt dan uit om Jeruzalem te bevrijden! Dan zult ge vergiffenis krijgen voor al uw zonden, want God wil het.'⁵

Hoe kan het dat vanuit het Nieuwe Testament er niet iets is als een verovering van een land, maar dat dit wel zo naar voren komt bij een kruistocht?

Ik kan hier slechts één verklaring voor vinden. Een verklaring die door de kerk ook eeuwen gedragen is: De kerk is het ware Israël. Ook de boeken van de TeNaCH kan je toepassen op de kerk. In eerste instantie geestelijk. De Kerk is het geestelijke Israël. De geschiedenis van Israël zou een voorbode van de geschiedenis van de Kerk zijn. In de geschiedenissen van de TeNaCH zit een diepere betekenis voor de Nieuwtestamentische Kerk.

⁵ Sesam, 'Encyclopedie van de wereldgeschiedenis' deel 2, Amsterdam 1996, p. 356

Wanneer dan in oude tijden het volk Israël in opdracht van God een land van de heidenen moest bevrijden, dan moet de Kerk, die de bruid van Christus is, ook landen van de heidenen bevrijden.

Alle landen moesten kennismaken met het Evangelie. Jezus kon immers pas terugkomen wanneer Zijn Evangelie onder alle volken verspreid was. Later is dit idee verworden tot: Jezus kan pas komen, wanneer alle volken Christelijk en Godvrezend zijn.

2.3 De Koran

Ook hier valt het woord strijd op. Deze strijd heeft echter in de Koran twee betekenissen. Strijd staat tevens gelijk aan het volgen of het doen van Gods weg. Alle teksten met het woord strijd gaan dan ook over de weg Gods.

Er is een grote en een kleine strijd. Het Arabische woord voor strijd is 'jihad.' Ik zal vanaf hier dan ook dit woord blijven gebruiken. Van de grote en de kleine jihad volgt hier een kleine uitleg:

Grote jihad: Dit is de innerlijke strijd die de moslim te voeren heeft. De grote jihad wordt dan ook wel 'innerlijke jihad' genoemd. Onder deze innerlijke jihad valt bijvoorbeeld de verplichting van het doen van de vijf zuilen van de Islam (gebed, geloofsbelijdenis, Ramadan, aalmoezen, bedevaart). Ook rituele zelfkastijding valt onder deze vorm van jihad.

Kleine jihad: Voor ons waarschijnlijk de meest bekende vorm. Het is de vorm waar we dagelijks de uitwerkingen van op televisie zien. Wikipedia: "De uiterlijke of kleine jihad is met name (defensieve) gewapende strijd tegen degenen die de islam of de eenheid van de islamitische heerschappij bedreigen. Islamitische groeperingen gebruiken wel de term heilige oorlog, een begrip dat in het vocabulaire van de klassieke sharia niet voorkomt en zeer waarschijnlijk is overgenomen uit de geschiedenis van het christendom. Het uiteindelijke doel van de uiterlijke jihad wordt door deze groeperingen wel als de verwezenlijking van een moslimsamenleving door het invoeren van de sharia gedefinieerd."⁶

Enkele opvallende teksten m.b.t. de jihad:⁷

Soera 2:190 → En bestrijdt op Gods weg hen die jullie bestrijden, maar begaat geen overtredingen; God bemint de overtreders niet.

Soera: 2:244 → Strijdt op Gods weg en weet dat God horend en wetend is.

Soera 3:157-158 → als jullie op Gods weg sneuvelen of sterven, dan is vergeving van God en barmhartigheid beter dan wat zij bijeenbrengen. Als jullie sterven of sneuvelen dan zullen jullie tot God verzameld worden.

Soera 3:169 kent een vergelijkbare tekst als hierboven.

Andere teksten zijn: Soera: 4:74-76,84,89,94-95,100,160,167; 5:54; 6:116; 7:45,86; 8:36,47,60,72,74; 9:19,30,34,38,41,60,81,111,120; 11:19; 14:3; 16:88,94,125; 22:9,25,58; 24:22; 31:6; 38:26; 47:1,4,32,34,38; 49:15; 57:10; 58:16; 61:11; 63:2; 73:20

Hoewel de Islam niet iets van bekering kent, omdat God de mensen wil redden, voordat Hij de aarde gaat vernietigen zoals in het Christendom, kent de Islamitische traditie wel Jezus die zal komen om alle heidenen en half-gelovigen te veroordelen. 'Veel overleveringen zeggen dat Hij op aarde zal neerdalen bij de oostelijke poort van de grote moskee in Damascus. Dan zal Hij naar Jeruzalem gaan om God te aanbidden in een moskee, samen met andere moslims. Hij zal alle varkens doden, alle kruisen

⁶ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Jihad>

⁷ Teksten zijn overgenomen uit: De Koran, Een weergave van de betekenis van de Arabische tekst in het Nederlands door Fred Leemhuis, Fibula Houten, 11^e druk 2004

breken, joodse synagogen en christelijke kerken vernietigen, alle christenen doden die niet in hem geloven en de antichrist doden. Alle mensen van het boek zullen zo in hem geloven. Gerechtigheid en vrede zullen overl op aarde heersen, en na veertig jaar zal Jezus een natuurlijke dood sterven en in Medina naast Mohammed begraven worden. Het doel van zijn tweede komst is dus om de islam in ere te herstellen en de overwinning van de islam aan de hele wereld te laten zien.’⁸

2.4 Conclusie monotheïstische godsdiensten

Opvallend is dat het Christendom en de Islam beiden een vorm van geestelijke strijd omtrent het brengen tot geloof kennen, waarbij ook een geestelijke strijd van de gelovigen zelf hoort. Dit aspect ontbreekt in de TeNaCH bij de teksten over strijd en oorlog.

Aan de andere kant valt op dat zowel het Jodendom als de Islam teksten kent over het veroveren van land om daar te wonen. Dit aspect ontbreekt weer in de Nieuwtestamentische teksten.

Duidelijk zichtbaar is wel dat de christelijke traditie dingen uit de Joodse Schrift hebben geïntegreerd in het christendom, wat overigens de Islam ook gedaan heeft met dingen uit de Joodse en Christelijke traditie. Dit gegeven is te verklaren vanuit het feit dat het Christendom uit het Jodendom ontstaan is, en de Islam uit beiden.

Het is mijn bescheiden mening, maar wat mij opviel bij het bestuderen van teksten over oorlogen en strijd kwam telkens een Messiaskomst, of een komst van Jezus naar voren.

Kan het mogelijk zijn dat in de oorlogen bij de Joden een messiasverwachting zit, en dat in de strijd voor het Evangelie een verlangen naar de wederkomst van Christus zit, en dat in de Islamitische kleine jihad een verlangen zit om zo min mogelijk mensen verloren te laten gaan wanneer Jezus komt?

De heilige oorlog in Monotheïstische godsdiensten hebben geen aards toekomstperspectief, maar zijn allen gericht op de heerschappij van God. De alleenheerschappij van de Ene God.

De uiterlijke vorm van strijd verschilt in de godsdiensten, maar de diepere reden die komt overeen.

⁸ Colin Chapman, Kruis en Halve Maan, Amsterdam 1996, pp. 224-225

Conclusie

Het is lastig om een goede vergelijking te maken tussen de Indiase religies en de monotheïstische godsdiensten, omdat ze zo verschillend zijn.

De Indiase religies hebben beide sowieso geen boek wat ze beschouwen als ‘woord van God’, ook hebben ze niet zozeer één God, zoals de monotheïstische godsdiensten. Bovendien is er in de Indiase religies een grote mate van flexibiliteit wat betreft het inpassen van andere goden en profeten. Mohammed kan bijvoorbeeld wel ingepast en vereerd worden binnen het Hindoeïsme, maar Mohammed inpassen in het Christendom is veel lastiger, zo niet onmogelijk. Deze punten bepalen natuurlijk voor een groot deel ook het geweld dat gebruikt wordt bij bijvoorbeeld zending bedrijven. Om toch een soort conclusie te trekken, er is overwegend een lijn te zien dat er binnen de monotheïstische godsdiensten meer geweld wordt geleerd, dan binnen de Indiase religies. Paradoxaal in combinatie met een vredesleer. De Indiase religies staan meer voor zo veel mogelijk geweldloosheid. Het Boeddhisme stelt geweldloosheid zelfs boven de Leer.

Bronvermelding

Bibliografie:

- John Bowker, God een geschiedenis, Antwerpen 2003
- Colin Chapman, Kruis en Halve Maan, Amsterdam 1996
- David Ludden, Making India Hindu, Oxford 2005
- Edward Conze, Het Boeddhisme, Utrecht/Antwerpen 1970
- Helmuth von Glasenapp, Boeddhisme, 's Gravenhage 1971
- Ria Kloppenborg, Bhagavadgita, Utrecht 1997
- Sesam, 'Encyclopedie van de wereldgeschiedenis' deel 2, Amsterdam 1996
- Bijbel, Statenvertaling
- De Koran, Een weergave van de betekenis van de Arabische tekst in het Nederlands door Fred Leemhuis, Fibula Houten, 11^e druk 2004

Internetsites:

- http://www.kuleuven.be/thomas/secundair_onderwijs/in_de_kijker/3_india.php 25-10-2006
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Boeddhisme> 25-10-2006
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Jihad> 25-10-2006
- <http://users.pandora.be/arseen.de.kesel/boeddhis.htm> 25-10-2006